

שפת הסתרים

בשל קרבת הצליל והמשמעות לשורש סת"ר העברי, וכתוב זה הוא הרווח בימינו.

שורש נוסף הוא השורש צפ"ן. הפועל צָפַן מציין החבאה כמסופר על אָם משה "וַתִּצְפְּנֶהוּ שְׁלֹשָׁה יָרְחִים" (שמות ב, ב). יש הסוברים כי גם הַצָּפוֹן קשור לעניין ההסתרה לפי תפיסה קדמונית שבצד זה השמש צפונה בשעות החשכה. על דבר חבוי אפשר לומר שהוא צָפוֹן, סָפוֹן או שְׁפוֹן, ולמן ימי הביניים צורת הרבים צָפוֹנוֹת מציינת סודות ודברים נעלמים. מִצְפוֹן בתנ"ך פירושו כנראה מחבוא, ורק בימי הביניים קיבל את משמעותו המוכרת לנו כיום בהשפעת מעתק משמעות דומה שחל במקבילה הערבית. גוֹן משמעות נוסף קיבל השורש צפ"ן בעת החדשה – החבאת מידע באמצעות שפת סתרים:

צָפוֹן, הַצְּפוּן, מְצַפֵּן, הַצְּפוּנָה.
שורש נוסף הקשור לענייננו הוא על"ם. ממנו המילים תַעְלוּמָה ונַעֲלָם וצירופים כגון 'פרשיות עלומות'.

יש שהעלמת מידע מובעת באמצעות מטפורה של כיסוי:

"הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאֲבָרָהֶם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה?" (בראשית יח, יז), וכן במטפורות קרובות של סגירה ושמירה: **חַתוּם**, **סְתוּם**, **חֶסוּי**, **גְּנוּז**, **כְּמוּס**. הפועל **כָּבַשׁ** עשוי גם הוא לציין סגירה לשם הסתרה, כגון "הכובש את נבואתו" (משנה סנהדרין יא, ה). מכאן אולי המילה **כְּבֻשׁוֹן** שמשמעה סוד: 'כבשוני לבו', 'כבשונו של עולם'.

סודות רבים סופם להתגלות, וגם לשם כך מעמידה השפה לרשותנו מגוון מילים וביטויים: **חֶשֶׁף**, **גָּלָה**, **פָּתַר**, **פָּשַׁר**, **הוֹצִיא לְאוֹר** ועוד. חידות וצפנים **מַפְעֲנָחִים** או **מַפְצָחִים**. הפועל **פָּעַנַח** נוצר בימי הביניים מן השם שנתן פרעה ליוסף: **צָפְנַת פְּעִנַח** (בראשית מא, מה). לדעת חוקרים בני ימינו מדובר בשם מצרי, ואולם הפרשנות הקדומה קשרה את 'צפנת' אל 'צפונות' ואת 'פענח' אל גילוף. דימוי הפיצוח נשאל לעברית החדשה מלשונות אירופה (למשל באנגלית: crack). נסיים בעצתו של בן סירא: "אנשי שלומך יהיו רבים, ובעל סודך – אחד מאלף" (ו, ו).

השפה האנושית משמשת להעברת מידע ולתקשורת בין אנשים. אך יש שהאדם חפץ דווקא בהעלמת מידע, וגם אז מתגייסת השפה לעזרתו בשלל מילים של סוד וסתר.

המילה **סוד** מקורה בתנ"ך. היא מציינת עצה חשאית, מידע שרוצים להסתירו, וגם חבורת אנשים: "שְׁמַעוֹן וְלֹוֹי אֲחִים כְּבָדִי" (בראשית מט, ה-ו). קשה לדעת מה הייתה המשמעות היסודית של המילה, אך אפשר לראות את הקשר בין עצה הנאמרת בחשאי ובין חבורת הנאמנים שרק הם נמצאים 'בסוד העניין'. מן המילה **סוד** נוצר בעברית החדשה הפועל

הַסְתוֹדֵד – התלחש, סיפר סודות. פועל דומה – **הַסְתַּיֵד** – מצוי במשלי בן סירא מן המאה השנייה לפני הספירה: "עַם פּוֹתָהּ אֵל תַּסְתַּיֵד כִּי לֹא יוּכַל לַכְּסוּת סוּדךָ" (ח, יז).

מספרות הילדים מוכר הצמד "סודות ורזים". מקורה של המילה **רַז** בפרסית, והיא מוכרת לנו לראשונה מן החלק הארמי של ספר דניאל. שימוש נרחב במילה עשתה כת מדבר יהודה. במגילות

שנמצאו בקומראן רווח למשל הצירוף 'רזי אל' שעניינו דרכי הנהגת העולם שאינן גלויות לאדם. ספרות הקבלה אימצה גם היא את המילה, כגון בביטויים הארמיים 'רזי דאורייתא' (רזי תורה), 'רזי דרזין'. בחיבורי הקבלה נפוצה גם המילה **טְמִיר** – סודי, נסתר – בייחוד בצירוף 'טמיר ונעלם'. מקורה בארמית והיא קשורה למילה **מְטְמוּרָא**, הבאה בתרגומי המקרא כנגד **מְטְמוֹן**. בעברית החדשה **מְטְמוּרָה** ו**מְטְמוּרָת** הן מקום מסתור או אחסון, כגון 'מטמורת הקת'. המילים **רַז** ו**טְמִיר** משמשות כיום בעיקר בלשון הספרותית.

שורש מרכזי בעולם הסתרים הוא **סת"ר**. **דְּבַר סְתֵר** הוא סוד, ודברים הנפלאים מידיעת האדם מכונים **נְסִתְרוֹת**. **מְסִתּוֹר** ו**מְסִתָּר** הם מקומות מחבוא, אך בנסמך-רבים הם מציינים גם דברים נעלמים שקשה להגיע לחקרם, כגון 'מסתורי החלל', 'מְסִתְרֵי הַמַּדְע'. שימוש זה מושפע מן הדמיון למילה היוונית mysterion שנכנסה ללשון חז"ל ומופיעה שם הן בכתבים שונים: **מַסְטִירִין**, **מַסְטוּרִין**, **מַסְתוּרִין** ועוד. הכתיב בת"ו נוצר

